

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук,
професора Ткаченка Анатолія Олександровича
на дисертацію **Шарагіної Ольги Володимирівни**
«Феномен української “тихої лірики” 60–80-х років
XX століття»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література

«Тиша і грім» – так назвав свою першу збірку Василь Симоненко. Видано її 1962 року, під кінець «відлиги», а однойменний цикл віршів, балансуючи між інтимними переживаннями ліричного героя й передчуттям суспільної стагнації, що не забарилася, може бути своєрідним епіграфом і до нинішніх часів, і до сьогоднішнього захисту.

Дослідження, безперечно, актуальне, адже «тиша і грім» – і не тільки в українській літературі означеного періоду, а й у світовому контексті, – то не лише художні символи. Чи не тому цій темі так чи інакше приділяли увагу названі в дисертації дослідники – В. Дончик, М. Зубрицька, Ю. Ковалів, В. Моренець, Т. Пастух, О. Сливинський, Е. Соловей, Л. Тарнашинська, А. Третяченко, О. Каленченко, Т. Кремінь, В. Крупка, Л. Кулакевич, Н. Поколенко та ін. Серед тих «та ін.», зокрема, опинилася й захищена у Львові 2018 року кандидатська дисертація Оксани Загороднюк (на жаль, немає її і в бібліографії) – «Мовчання як вираження онтологічного стану особистості (українська поезія другої половини XX століття)». Спеціальність – теорія літератури, але на основі історії саме цього періоду, хоч у назві й означено ширшу хронологію. А втім, львів'янка обрала для дослідження інші персоналії: насамперед – Григорія Чубая, і долучає контекстом вірші В. Стуса, Т. С. Еліота, Т. Ружевича, спогади й рефлексії М. Рябчука, О. Лишеги, К. Москальця.

У нашому випадку «тихими ліриками» постають Світлана Йовенко, Ірина Жиленко, Анатолій Кичинський, Павло Мовчан, Володимир

Підпалій, Людмила Скирда, Леонід Талалай, Дмитро Чередниченко та ін. Така кількість видатних творчих постатей, кожній із яких можна присвятити окремі дисертації (і декому присвячено), зумовлена саме обраним об'єктом дослідження – «„тиха лірика“ як феномен нонконформістської поезії та естетичні координати „негучної“ дикції митців др. пол. ХХ ст.». Знову ж таки, у цьому формулюванні, як і в щойно названій дисертації Оксани Загороднюк, зроблено «замах» на значно ширшу хронологію.

Теоретично обґрунтувавши в **першому розділі** саме такий підхід, Ольга Володимирівна з'ясовує походження й історичну тяглість феномена, його рецепцію, визначає «кодові доміанти художньої-образної системи» (як на мене, в останній терміносполуці складник «образної» – зайвий).

Ідейно-естетичним особливостям моделювання цих доміант присвячено **другий розділ**, де йдеться, зокрема, про відтворення етнічного й релігійного універсуму «тихої лірики», її «натурфілософські та кордоцентричні рефлексії», «естетичні та екзистенційні модуси», зокрема індивідуальні вияви й осяги філософічності тощо. Підсумкові положення дисертації чітко сформульовані у **висновках**.

Отже, робота ретельно структурована, продумана, витримана й завершена в обраному методологічному ключі. Певна річ, як і всяка творча, некомпліятивна й неординарна праця, студія Ольги Володимирівни викликає бажання долучитися до її вдосконалення. Це будуть суб'єктивні полемічні чи дорадчі зауваги, побажання, роздуми, спрямовані, зокрема, й на видання майбутньої монографії. А це варто зробити, адже досліджувані митці теж потребують заслуженої уваги з боку науковців.

Можна, приміром, побажати ширшого розгляду поезії представників «тихої лірики», долучивши сюди не перелікові, а бодай штрихами замальовані персоналії В. Діденка, І. Калинця, О. Лишеги, Л. Череватенка, Б. Мозолевського, поетів «Київської школи», представників інших міст, наприклад, М. Бучка, В. Вознюка, Б. Бунчука з Чернівців... Перелік можна

розширювати, але в такому разі обсяг дисертації змусить робити ці штрихи дуже стислими та ще й на шкоду тим, що вже є.

Навряд чи можна погодитися з беззастережним віднесенням Людмили Скирди до «тихої» опозиційності. У неї не було особливих підстав чинити мовчазний опір: як дружина посла, жила в кількох країнах, зокрема Китаї та Японії, Італії, Німеччині, змальовує їх екзотику, перекладала й перекладена багатьма мовами. Не було «тихого» мовчання, було писання у вільний від «роботи» час, до того ж не завжди художньо переконливе. Наприклад, наведений на с. 93 вірш «Все змінилось на землі» – то взагалі не верлібр, а записана рядками проза, такі собі не вельми глибокі роздуми. Це підтверджує й «Діалог із собою»: *«А мисль шкарубка продиралась крізь душу: / Чи варто писати, чи можу, чи мушу? / Її відганяла затято від себе. / Та знову в'їдалась: чи варто, чи треба? <...> Та думка нова, ніби стала на варту: / Якщо не писать – може, й жити не варто? / Твій розум і хист, твої соки і сили – / Це вірші, які по тобі залишились»*. Вибачте, але це теж заримована риторика. А думку про те, що єдине залишається по тобі – робота активного розуму – висловив ще Аристотель. Інші наведені цитати цієї авторки – більш художні.

Часом не сягають мистецьких висот і дібрані тексти інших авторів. Наприклад, А. Кичинського: *«Якщо нема вогню в поезії твоїй – / у віршах про любов чи в героїчних одах, – / тоді слова твої – ганчір'я, а не одяг. / Як ти не крути, а справа тут не в модах, / адже одягу слів рятує не покрий»*. І коментар дослідниці: «Ці слова означили філософсько-естетичну природу якісної літератури, поглиблену медитативністю, незалежну від провідних культурних тенденцій» (С. 161). Як на мене, то – заримовані труїзми. А псевдотермін «якісна література» – взагалі «неякісний», ніякий він, це із сучасних розмовних загальників. Натомість не завадило б сказати, що ті сентенції, відштовхуючись од Франкового «вогню в одязі слова», фактично нічого «якісного» до нього не додають.

Ось іще навряд чи вмотивоване вкраплення в літературознавчий дискурс слівця із сучасного розмовного сленгу: «Імпресії вірша «Дводільність» (1983) «заточено» під розкриття маргінального стану існування...» (С. 164). Лапки, в які «заточено» слівце, не виручають. А далі (цитую): «Тут провідною темпоральною категорією медитації виступив *«індивідуальний (емпіричний час)»*, який фокусується на душевному досвіді ліричного героя, що конкретизовано еліпсисом, тавтологією та ономатопеєю, стимулюючи читача до роздумів над власним життям» (С. 164). Оце – філологія. Іноді вона підсилюється міжмистецькими термінологічними знахідками, як-от «дуєт анафор» (С.166). І це гарно.

Назагал же добір ілюстративного матеріалу в дисертації вирізняється культурою художнього смаку. Особливо виразно це постає у другому розділі. Як зразок – філологічна інтерпретація вірша Д. Чередниченка «Біля хати...» (цитую): «Його увиразненню слугують монологічність астрофічного запису, ефективність анафори та інверсії. Спостерігаємо у лірика шевченківський мотив сімейної ідилії <...>. Бінарні образи «чорних птахів» і «білого світу» контрастно підкреслюють життєві труднощі й турботу неньки. Градація характеристик батьківської опіки гіперболізує її роль в житті ліричного героя» (С.146). На жаль, таких мікроаналізів практично немає в авторефераті, що зумовлено потребою розкрити теоретичний матеріал. А втім, напевне, можна було б умістити бодай по одному прикладові зі стилістичним аналізом замість повторюваних тез та «обойм», де загнаними в дужки іменами часом розриваються речення аж так, що доводиться повертатися й, подумки вилучивши «обойми», перечитувати речення без них.

Іще резерв: не раз повторюється слухна думка про те, що гучна патріотична риторика не властива естетичній практиці «тихих», «однак вони таки вдавалися до неї з кін. 1980-х р.» (С. 116). Отакі скорочення – «кін. 1980-х р.» – по-перше, нічого не дають для економії площі, а по-друге – неестетичні навіть із погляду технічних редакторів (були колись такі фахівці

в редакціях, і вони забороняли це робити). Іще резерв: терміносполуку «екзистенційне одинакування» вжито 44 рази на 180 сторінках «робочої» частини дисертації, тобто приблизно раз на 4 сторінки. Можна було хоча б частину замінити *самотою* (це слово зустрічається у П. Мовчана), чи хай і *архетипом самоті*, як неоковирно перекладають Юнга. 17 разів у тексті поети щось «засуджують». Це типовий сучасний глюк. *Засуджують* у суді, в інших випадках – *осуджують* (від *осуд*), і цих інших випадків тільки 10.

Часом, як це притаманно молодим ученим, дослідниця надто узагальнено малює чорно-білу картину описуваного літературного життя. Наприклад: «...радянські науковці не вбачали зв'язку між пейзажною тематикою та побутом соціалістичного суспільства (*«аполітична відстороненість»*). Вони вважали, що відмова від поетизації технічного прогресу на користь природи свідчила про якусь деградацію мислення, тому натурфілософські вірші відтіснялися на культурний маргінес. Офіціоз не сприймав як автологічну простоту зображення природи, так і любовання докільлям, а також пейзажну метафоричність, яка, навіюючи асоціації, спонукала до глибинних рефлексій читача» (С. 69). До тих науковців належала ледь не половина названих у дисертації дослідників, починаючи з Віталія Дончика. А Іван Зуб, котрий працював на керівних посадах у «Літературній Україні», «Вітчизні», «Радянському літературознавстві», чи не першим відкрив Л. Талалая, публікував його вірші й захоплено відгукувався про них в усних розмовах (кажу як учасник тих розмов).

Здається, тільки раз у дисертації навпростець ототожнено автора з оповідачем (цитую): «А. Кичинський в «Язичницькому мотиві» (1982) поклоняється богу світла» (С.108). В інших випадках постає *ліричний герой* або *ліричний наратор* (а ліпше все-таки було б *ліричний оповідач* – це наша традиція від Є. Кирилюка до В. Смілянської).

Так само й «аудіально-візуальні образи» можна було б спокійно назвати *зоро-слуховими*, а згадавши І. Франка, ще й змислами.

Загалом же дисертантка не зловживає іншомовною термінологією, що тепер типово. Хіба різонула око фраза «Природа – протектор душевної гармонії людини». Тут аж напрошувався *оберіг*. Іще одна данина термінологічній моді – фраза «поведінкова стратегія «тихих ліриків». Сидять собі такі «тихі лірики» й накреслюють на військовій карті стратегію: «Die erste Kolonne marschieret... Die zweite Kolonne marschieret...».

Навряд чи їх варто шикувати в колони. І саме тому я б не називав «тиху лірику» *рухом*. Це *феномен*, як слушно сформульовано в темі дисертації. Або мистецьке *явище*.

На осоружний канцелярит «дійсно» (замість нормального слова *справді*), на щастя, натрапив лише раз.

Розумію, що від термінів «гуманістичні цінності», «християнські цінності» вже ніде не дінешся, а все ж філологи мають знати: *цінності* – термін гендлярський, його етимологія – від торгу. Христос виганяв торгашів із храму. Гуманістичні чи християнські *основи, підвалини, засади* – тут *підстави* будівничі, але корисливий час їх відкидає, та й *підставу* вже переосмислює криміногенно, «по фені».

Іще один дисертаційний глюк, із яким безуспішно борюся вже років 20, відтоді як бюрократи механічно передерли російське «по специальности» та щоразу спускають «найновіші зразки» оформлення документів – «за спеціальністю», так ніби *поза* спеціальністю. Треба – *зі спеціальності*.

Попри ці незначні стилістичні хиби, маємо завершену наукову працю з історії української літератури, де розглянуто й теоретичні аспекти творення української “тихої лірики” означеного періоду. Застосований комплекс наукових методів забезпечив різнобічний розгляд матеріалу. Переконливо постають і наукова новизна одержаних результатів, і їх теоретичне й практичне значення. Висновки до розділів та загальні органічно впливають зі змісту дисертації, який адекватно відображають автореферат і 14 публікацій у вітчизняних та закордонному виданнях.

Отже, перед нами самостійне, завершене, оригінальне дослідження «Феномен української „тихої лірики“ 60–80-х років ХХ століття». Дисертація й автореферат повністю відповідають вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07. 2016 р.). Тож маємо достатні підстави для надання Шарагіній Ользі Володимирівні наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –

доктор філології, професор,
професор кафедри історії української
літератури, теорії літератури
та літературної творчості
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

А. О. Ткаченко

Після засідання
вчорашній секретар НДЧ
Караульна Н. В.
09.10. 2020р.

